

ЖУРНАЛІСТСЬКІ СТАНДАРТИ ТА ГРОМАДЯНСЬКА ЖУРНАЛІСТИКА

У тезах досліджено взаємодію професійної та громадянської журналістики в умовах цифровізації. Громадянська журналістика, незважаючи на відсутність професійної підготовки, відіграє значну роль у фіксації подій, поширенні інформації та формуванні суспільної думки, особливо в умовах війни. Водночас вона несе ризики поширення фейків і маніпуляцій через брак етичних орієнтирів та механізмів перевірки фактів. Професійна журналістика має зберігати високі стандарти, але також адаптуватися до нової інформаційної реальності.

Робота порушує питання пошуку моделі співіснування обох типів журналістики та ролі медіаосвіти у формуванні критично мислячої аудиторії.

Ключові слова: журналістські стандарти, громадянська журналістика, достовірність, цифровізація, медіаосвіта.

В умовах цифровізації медіапростору традиційні уявлення про журналістику зазнають суттєвих змін. Громадянська журналістика, що ґрунтується на участі звичайних користувачів у створенні й поширенні інформації, кидає виклик усталеним журналістським стандартам та водночас збагачує публічний дискурс новими формами комунікації. У цьому контексті особливої уваги заслуговує питання про співіснування професійної журналістики з громадянською та про те, як зберігати стандарти об'єктивності, достовірності й неупередженості в нових умовах.

Метою цього дослідження є аналіз співвідношення журналістських стандартів і практик громадянської журналістики в сучасному інформаційному середовищі.

Упродовж останніх десятиліть роль журналіста суттєво трансформувалася. Якщо раніше журналіст був єдиним посередником між подією та аудиторією, то сьогодні, в умовах цифрової комунікації та доступності технологій, функцію інформування дедалі частіше беруть на себе звичайні громадяни. Смартфон із камерою, доступ до інтернету та сторінка в соціальній мережі перетворили кожного потенційного свідка події на джерело інформації. Так виник і почав активно розвиватися феномен громадянської журналістики, або «citizen journalism».

Це явище створює нові виклики для традиційної журналістики. З одного боку, громадянська журналістика сприяє оперативному поширенню новин, дозволяє показати події «зсередини», особливо у кризових або воєнних умовах, де професійні медіа не завжди мають доступ. З іншого боку, відсутність професійної підготовки, етичних орієнтирів і систем перевірки фактів у громадянських журналістів породжує загрози поширення фейків, маніпуляцій та викривленої інформації.

У результаті зникає чітка межа між професійною журналістикою та аматорським контентом. Це ставить під сумнів сталі уявлення про журналістські стандарти, ставить виклики для довіри до медіа та актуалізує потребу в переосмисленні ролі журналіста у цифрову епоху.

В.Лисенко називає питання визначення ролі громадянської журналістики в сучасному інформаційному просторі дискусійним: «Громадянська журналістика є предметом дослідження фахівців у сфері соціальних комунікацій, політології, соціології, юриспруденції. Такий міжгалузевий підхід зумовлений насамперед впливовістю громадянської журналістики на формування суспільної думки, а також її багатоаспектністю, оскільки розглядається і як засіб комунікації, і як публічний простір для обговорення соціально важливих питань, і як інструментарій впливу на суспільство загалом та його окремі інститути» [4].

Також, Лисенко акцентує увагу на тому, що «в умовах сучасного технічного розвитку поряд з питанням доступності інформації постає ще одне не менш важливе питання щодо її достовірності та об'єктивності. Можливість кожного висловити власні думки, позиції в Інтернеті, з одного боку, надає широкий простір для спілкування, звернення уваги на актуальні проблеми у суспільстві і державі, з іншого – викликає ризики щодо можливості введення в оману користувачів такої інформації у зв'язку з її масовістю та відсутністю ефективних механізмів перевірки» [4].

Міжнародні стандарти професійної журналістики сформульовано в Декларації принципів професійної етики журналістів, ухваленій під час II Всесвітнього конгресу Міжнародної федерації журналістів (Бордо, 25–28 квітня 1954 року) та оновленій на 18-му конгресі МФЖ (Хельсінгфор, 2–6 червня 1986 року). Цей документ був визнаний еталоном професійної поведінки для журналістів, які займаються збором, поширенням, аналізом та коментуванням інформації. У ньому закладено ключові принципи, якими має керуватися журналіст у своїй діяльності [2].

На противагу цьому громадянська журналістика – це форма комунікаційної діяльності, яку здійснюють непрофесійні учасники медіапроцесу: звичайні громадяни, активісти, очевидці подій. Це явище передбачає,

що кожен користувач може фіксувати інформаційно значущі події, ділитися ними через соціальні мережі, блоги, відеоплатформи або незалежні онлайн-ресурси. Основною особливістю громадянської журналістики є відсутність формальної професійної підготовки, редакційної політики та, часто, чітко визначених стандартів.

Враховуючи це, можна дійти висновку, що громадянська журналістика є реалізацією конституційного права будь-якого громадянина нашої країни на реалізацію права на свободу слова, що зазначено в статті 34 Конституції України: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» [3].

Досліджуючи це питання можна прослідкувати спільні та відмінні риси цих двох підходів до роботи, кожен з яких, у своїй ніші, закриває потребу користувача в доступі до інформації (Таблиця 1).

Таблиця 1

Стандарти	Професійна журналістика	Громадянська журналістика
Достовірність	Достовірність є базовим принципом. Журналіст зобов'язаний перевірити інформацію, встановити її походження, знайти першоджерела. Для цього використовуються перевірені канали, офіційні документи, коментарі фахівців. Поширення недостовірної інформації – серйозне порушення професійної етики.	Достовірність часто не перевіряється належним чином. Громадянський журналіст може бути очевидцем події, однак не завжди здатен підтвердити факти або встановити їхній контекст. Часто поширюється інформація емоційного характеру, яка здається правдивою, але не має документального підтвердження.
Точність	Передбачає увагу до деталей: правильне вказання імен, дат, назв організацій, цитування джерел без спотворення. Точність підтримується редакторською перевіркою матеріалу до публікації.	Точність нерідко страждає через необізнаність автора або поспішність публікації. Можуть бути допущені неточності в термінах, помилкові імена, хибні посилання, що спричиняє дезінформацію, навіть якщо це не було навмисно.
Баланс думок та точок зору	Журналіст має подавати кілька точок зору на подію або проблему, зокрема позиції всіх сторін конфлікту. Завдання – не підтримувати жодну зі сторін, а показати повну картину для формування неупередженої думки аудиторії.	Баланс часто відсутній, бо громадянський журналіст, як правило, пише з власної позиції – як учасник або свідок події. Це не обов'язково свідоме порушення, а результат браку журналістського досвіду чи бажання висловити власну точку зору.
Відокремлення фактів від коментарів	Факти подаються окремо від суб'єктивних суджень. Якщо є коментарі, аналітика чи інтерпретація, це має бути чітко позначено. Журналіст не має права видавати власну думку за факт.	Межа між фактом і коментарем часто розмита. Публікації зазвичай поєднують власні переживання, оцінки, емоції з описом події. У соцмережах автори легко переходять від повідомлення про факт до власної реакції, що може спотворити сприйняття.
Повнота	Матеріал має бути всебічним – включати контекст, довідкову інформацію, передісторію події, позиції різних сторін. Це дозволяє читачеві глибше зрозуміти суть новини.	Через обмежений доступ до інформації, а також вузьку перспективу, повнота зазвичай відсутня. Публікується лише те, що автор знає або бачить, без ширшого контексту, історичного чи правового підґрунтя.
Оперативність	Оперативність – важливий стандарт, однак вона не повинна переважати над точністю й достовірністю. Журналіст має подати новину якомога швидше, але тільки після перевірки фактів.	Оперативність – основна перевага. Інформація часто публікується миттєво, іноді в прямому ефірі. Це дозволяє дуже швидко поширювати відомості, однак збільшує ризик помилок, фейків, емоційно

Стандарти	Професійна журналістика	Громадянська журналістика
		забарвлених повідомлень без підтвердження.

Враховуючи це, варто зауважити, що не зважаючи на те, що громадянська журналістика розширює доступ до інформації, дає змогу почути голоси «знизу» та оперативно фіксувати важливі події, вона потребує критичного ставлення та перевірки, адже часто не відповідає базовим журналістським стандартам. Професійна журналістика, навпаки, ґрунтується на стандартах і несе відповідальність перед суспільством, проте має свої обмеження щодо оперативності та охоплення.

В контексті порівняння та співставлення професійної та громадянської журналістики, варто також звернути увагу на місце останньої в інформаційній діяльності в період російсько-української війни. Харченко О. наводить характерні риси, що притаманні громадянській журналістиці саме в сучасних реаліях, а саме [7]:

- оперативність та мобільність: інформація надається майже миттєво після будь-яких подій, що стосуються військової ситуації на території України;
- легкість публікації та подання матеріалу: неформальний, гумористичний, а іноді й грубий стиль викладення інформаційно-аналітичних матеріалів, підкупає аудиторію своєю простотою та безпосередністю;
- велика аудиторія покриття, яка часто переважає аудиторію державних медіа;
- негайний зворотній зв'язок та можливість живого спілкування: блогери як представники громадянської журналістики та споживачі інформації мають можливість безпосередньо поспілкуватись та обмінятись думками;
- краудсорсинг: цей інструмент залучається у декількох варіантах. З одного боку – це залучення колективного інтелекту для збору та редагування актуального матеріалу. З іншого боку – це інструмент залучення громади до активної дії, наприклад для збору коштів для волонтерської підтримки підрозділів ЗСУ;
- різноманітність точок зору: на відміну від традиційних медіа, громадянські журналісти або блогери, що висвітлюють російсько-українську війну, висвітлюють більш різнопланові точки зору і це надає їхнім матеріалам додатковий бонус у вигляді унікальності розуміння подій.
- активізм та промоція: громадянські журналісти часто міцно пов'язані з тими проблемами, які вони висвітлюють. Це, у свою чергу, веде до того, що вони можуть сприяти вирішенню тих соціальних проблем, які вони порушують.

Також, зазначається, що не зважаючи на численні переваги, в сучасних реаліях громадянська журналістика має очевидні недоліки, зокрема «це недостатньо чітко прописані професійні стандарти, що викликає недовіру в певній аудиторії критично мислячих споживачів інформації» [7] та «це неналежна якість перевірки фактів, що примушує аудиторію дещо критично ставитися до наданої інформації з блогерських джерел та її відповідного аналізу. Звідси спостерігаються окремі випадки розповсюдження фейкової або невідповідної інформації» [7].

Професійна журналістика зберігає орієнтацію на етичні норми, дотримання принципів об'єктивності, перевірки фактів і відповідальності перед аудиторією. Громадянська журналістика, зі свого боку, суттєво розширила медіапростір, надала голос тим, хто раніше не мав змоги його мати, актуалізувала теми, які ігнорувалися традиційними медіа.

Таким чином, ключовим завданням сьогодення стає пошук моделі співіснування професійної та громадянської журналістики, яка б з одного боку зберігала високі етичні стандарти, а з іншого – визнавала трансформацію ролі журналіста та відкритість медіа до участі громадськості. Це передбачає і медіаосвіту для широкого загалу, і формування нових стандартів взаємодії, і критичне осмислення як професійної практики, так і громадянської активності в інформаційному полі. У цифрову епоху журналістика не втрачає своєї ролі – навпаки, вона потребує переосмислення з урахуванням нових реалій, де кожен може бути джерелом, але не кожен – журналістом.

References

1. Baturevych I. V. Hromadska zhurnalistyka v konteksti suchasnykh informatsiynykh tekhnolohii (Doslidzhennia systemy Web 2.0 na osnovi ukrainskykh elektronnykh vydan). – Rezhym dostupu: <https://surl.lu/ewaowl>.
2. Holub O. P. Mediakompas: putivnyk profesiynoho zhurnalista. Praktychnyi posibnyk / Instytut masovoi informatsii. — Kyiv: TOV “Sofia-A”, 2016. — 184 s.
3. Konstytutsiia Ukrainy. – Rezhym dostupu: <https://surl.lu/bnfjrj>.
4. Lysenko V. V. Hromadianska zhurnalistyka yak zasib realizatsii prava liudyny na informatsiiu. – Kvalifikatsiina naukova pratsia na pravakh rukopysu. Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia doktora filosofii za spetsialnistiu 081 – Pravo. – Natsionalnyi universytet «Odeska yurydychna akademii», Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, Odesa, 2021.
5. Sanatarchuk, Mariia Oleksiivna. Hromadianska zhurnalistyka yak peredumova formuvannia nezaleznykh profesiynykh media na prykladi kharkivskoi mediahrupy «Nakypilo»: kvalifikatsiina robota pershooho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity: spetsialnist 061 «Zhurnalistyka» / M.O. Sanatarchuk; naukovyi kerivnyk O.O. Polumysna. – Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni V.N. Karazina, 2024. – 75 s.
6. Ukrinform. Bilshist yak 40% zhurnalistiv doviriati ZMI de pratsiuiut profesiini zhurnalisty. – Rezhym dostupu: <https://surl.li/erhkpq>.

7. Kharchenko O. V. Hromadianska zhurnalistyka v Ukraini ta hlobalizatsiini mediaprotsesy v period rosiisko-ukrainskoi viiny / O. V. Kharchenko // *Intehrovani komunikatsii*. - 2023. - Vyp. 2. - S. 63-66. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/integcommu_2023_2_9.
8. Iuksel H. Z. Hromadianska zhurnalistyka krymu yak yavyshe oporu ta borotby proty porushennia prav liudyny. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*. Tom 31 (70) № 1 Ch. 4 2020. – S.171-176.
9. Andersson Hjelm, O. Citizen journalism and codes of journalistic standards and ethics. *Mahisterska robota, Universytet Linneia, Shvetsiia*. – 2021. Celestin Messanga Obama. *Conventional Journalism Versus Citizen Journalism: between Confrontation and Collaboration, the Emergence of New Perspectives*. – *International Journal of Humanities Social Sciences and Education (IJHSSE)*. Volume 11, Issue 5, May 2024, PP 84-94.
10. Hill A. Citizen Journalism vs. Traditional Journalism. – Режим доступу: <https://surl.li/kxoqlp>.

DOI 10.34132/mspc2025.01.04.20

Anna Chulkova

JOURNALISTIC STANDARDS AND CITIZEN JOURNALISM

The paper explores the interaction between professional and citizen journalism in the context of digitalization. Despite the lack of formal training, citizen journalism plays a significant role in documenting events, disseminating information, and shaping public opinion, especially during times of war. However, it also poses risks of spreading misinformation and manipulation due to the absence of ethical guidelines and fact-checking mechanisms. Professional journalism must maintain high standards while also adapting to the new information landscape.

The work raises the issue of finding a model for the coexistence of both types of journalism and examines the role of media literacy in shaping a critically thinking audience.

Keywords: *journalistic standards, citizen journalism, credibility, digitalization, media literacy.*

Відомості про автора / Information about the Author

Анна Чулкова, викладачка кафедри журналістики, Факультет політичних наук, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: annchulkowa@gmail.com.

Anna Chulkova, Lecturer at the Department of Journalism, Faculty of Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: annchulkowa@gmail.com.

© А. Чулкова
19.05.2025.

Стаття отримана редакцією